

DET KRIGSVIDENSKABELIGE VÆRKSTED

*Specifikationer af Clausewitz's krigsbegreb -
arbejdsnotater til Forsvarsakademiets syndikatbibliotek*

Andet udkast

af Thomas Højrup januar 2001

Publiceret i bogen *Dannelsens Dialektik*
Museum Tusulanums Forlag 2002
hvor den større statsteoretiske sammenhæng er beskrevet

Indhold:

Om Krig

Specifikationsforløbet i Bog 1

*Specifikationsforløbets rekonstruktion på grundlag af den komplementære negation bag
D>O*

Survival of the superior defense

Litteratur:

Noter:

DET KRIGSVIDENSKABELIGE VÆRKSTED

Specifikationer af Clausewitz's krigsbegreb - arbejdsnotater til Forsvarsakademiets syndikatbibliotek

Andet udkast

af Thomas Højrup januar 2001

Om Krig

Når Carl von Clausewitz' videnskabelige værk *Om Krig* i dag danner grundlag for Forsvarsakademiets undervisning i krigens teori og strategi, er det fordi, dette værk repræsenterer krigsteoriens grundlæggelse som videnskab. *Om Krig* samler en lang occidental krigshistories teoretiske arv, dens mangeartede erfaringer og antagelser om, hvad der sker, kan ske og må ske i krigens vekselvirkninger, for at udarbejde *grundstammen* i en kohærent og midtpunktssamlet måde at tale om krigen på. For, med Clausewitz's egne ord, at skabe *klare forestillinger om de enkelte emner, dvs. forestillinger, der hænger logisk sammen med et nødvendigt udgangspunkt*.¹

Om Krig blev et *epistemologisk brud*. Clausewitz' påbegyndte en reorganisering af hele emnet, *omstøbte* dets problematik og skabte en grundstamme af indre begrebssammenhænge, der - udgivet på alle hovedsprog - satte en kritisk dagsorden for den krigsvidenskabelige tænkning og dermed for krigsteoriens og krigskunstens videre udvikling. *Om Krig* indskriver sig således i den kreds af værker, der er blevet videnskabsgrundlæggende og som al efterfølgende tænkning tager stilling til og afsæt i. Som alle, der vil bekæftige sig med emnet, må forholde sig til, tage afstand fra, lære af, kritisere og bygge videre på.

To træk karakteriserer denne grundstamme, denne måde at tale om emnet på.

Det ene er, at den dannes af en begrebsspecificerende praksis, som med udgangspunkt i en omhyggeligt udarbejdet og nøje udvalgt begrebkerne udvikler sine begreber i et stramt specifikationsforløb. Et specifikationsforløb der, som beskrevet i *Det videnskabsteoretiske værksted*, arbejder sig fra bestemmelsen af krigens mest almene og enkle træk til de stadig mere specificerede og komplekse træk, der blotlægges ved at udarbejde de mest almene bestemmelsers indre sammenhænge og formvarianter. Hele specifikationsforløbet kan således betragtes som det intensionale resultat af en vedvarende udfoldelse af *tvekampens* teoretiske konsekvenser, indre sammenhænge, formvariation og nødvendige begrebsindhold. Som resultatet af dén vedvarende dannelse og omdannelse af begrebsspecifikationerne, som jagten

---

¹ Clausewitz 1986, p. 21.

på selvmodsigelser i de bestemmende begrebs-negationer giver anledning til. Kun *Bog I* nåede igennem den sidste af de gentagne omdannelser, Clausewitz selv nåede at udvirke.

Det andet træk er, at denne begrebskerne, *tvekampen*, er en negation af alle andre former for menneskelig *praksis*. En negation hvis bestemmelse af selv samme grund også er intimt forbundet med de andre former for praksis, som dens specifikation adskiller sig fra. Tvekampen er en specifik praksis, og de måder, hvorpå Clausewitz skiller den ud fra andre former for praksis, angiver samtidig de forudsætninger og randbetingelser, den har - som een praksis blandt andre former for praksis, der alle er mulighedsbetingelser for hinanden. Krig er *ikke* politik, *ikke* økonomi, *ikke* ideologi. Men politiske, økonomiske og ideologiske forhold er afgørende for, hvilke formål der benyttes, og hvilke midler der bliver stillet til rådighed for krigens praksis.

Spørgsmålet er, på hvilke måder og i hvilket omfang, det modsatte også er tilfældet. Er krigen også de andre praksisformers *nødvendige* mulighedsbetingelse? Eller er den kun en ydre, en kontingent, en historisk eksistensbetingelse? Repræsenterer den anarkiets midlertidige afløsning af den normale tilstand af ordnede samfundsforhold? Er den i strukturalismens dualistiske forstand blot et modbillede, der farver billedet af de normale sociale forhold, eller er den også i vore dage en nødvendig forudsætning for det, vi betragter som normalt samfundsliv? Den herskende opfattelse er, at krigen er en *kendsgerning*, at den afbryder, forstyrrer, at den bruges og misbruges til at skabe magtkoncentration og underkastelse, imperier og voldsmonopoler. At den har været en drivkraft i skabelsen af hele den statslige overbygning, der på et tidspunkt har bemægtiget sig samfundene, og som styres af en lov om den stærkestes overmagt. En lov om staternes kamp om overlevelse. En statsdarwinismens lov. Men derfor også en i forhold til samfund og kulturer *ydre* og artsfremmed lov, der tilhører et *andet* univers, *adskilt* fra menneskets samfundsmæssige væren.

Som en udløber af kontrakttenkningen regner Immanuel Kant således sidst i 1700'årene krigeriske tilstande for det uundgåelige resultat af menneskets egoistiske og asociale anlæg, men betragter dem derfor også som en naturtilstand, menneskene danner stater for at beskytte sig imod. At krigen derfor - i en lang historisk epoke - løftes op på statsniveau gør imidlertid ikke rædslerne mindre, og Kant beskriver den fremtidige etablering af en *verdensborgerlig forfatning* som det skridt, hvormed menneskeheden - når erfaringerne med staternes krigsførsel er blevet menneskene for meget - vil overskride statsegoismen for at etablere en *evig fred*.² Kant formulerede denne historiefilosofi i 1780'erne, og det tyvende århundredes Folkeforbund og FN blev skabt med denne oplysningsfilosofi som ideologisk ledestjerne. Selv på Forsvarsakademiet spørger de studerende ofte, om ikke den tid er forbi, hvor krigen igen kan få frit spil, fordi vi i dag har etableret et internationalt regime, der lægger snævre bånd på, hvilke midler det vil blive tolereret, at man tager i anvendelse i krig.

Af selvsamme grund tager *humaniora* og *samfundsvidenskab* det for givet, at de ikke behøver beskæftige sig med krigsteorien som *videnskab*. Den krigskunst, der udøves og er blevet udøvet i tidens løb må medtænkes som den kendsgerning, det er, at krige jævnlige afbryder samfundenes mere fredelige former for sameksistens, og at dette påvirker samfundsudviklingen. Men at krigsvidenskabens teoretiske grundstamme, dens bestemmelse af krigen som en praksis, skulle indgå som en integreret del af samfunds- og kulturforskningens eget, grundlæggende begrebsunivers, er en dybt fremmed tanke for humanistiske forskningsmiljø-

---

² Kant, Immanuel 1993, p. 60-61.

er. Clausewitz som kulturforsker og krigsteorien som kulturvidenskab? Nej!³

Det er grunden til, at vi mere end et hundrede og halvfjerds år efter, at Clausewitz nåede at omarbejde værkets *Bog I* for sidste gang, fortsat har brug for at vende tilbage til det originale specifikationshierarki og dets begrebslogiske udgangspunkt, når vi skal udforske krigsbegrebets muligheder for at uddybe studiet af anerkendelseskampen og dens betydning for udarbejdelsen af et fissionsteoretisk statssystem. Af *Den aristoteliske problematik* fremgår det imidlertid, at muligheden for at lægge Hegels *kamp om anerkendelse* til grund for begrebet *statsystem*, afhænger af krigsteoriens *pausebegreb*. For det lykkedes ikke Hegel at finde ud af, hvad der kan *ophæve* kampen i gensidig anerkendelse. Som Anders Boserup påviste allerede i kommentarbindet til Nils Bergs danske oversættelse af *Vom Kriege*, er det pausebegrebet, der gør det muligt at se statssystemets anerkendelseskamp som en fissionsproces, der splitter ud i Subjekter, der hver i sær kan betragtes som effekter af deres egen kamp for anerkendelse.

Hele pointen er den enkle, at krigsvidenskaben - stik imod hvad alle udenforstående forventer af den - *ikke* viser, at den stærkeste overlever, at angreb er det bedste forsvar og at krigskunsten består i selv at have så stor angrebsstyrke, at andre afstår fra at angribe. Krigsbegrebet rummer det modsatte, nemlig en specificeret begrundelse for, at selv krige, der ikke vindes, må gå i stå. Det skyldes, at ethvert angreb frembringer modstand, og at modstanden alt andet lige råder over flere potentielle midler end angrebet - hvilket forklarer, at i en krig uden snarlig afgørelse er det et spørgsmål om tid, hvornår denne modstand har vokset sig så stor og slidt angrebets styrke så langt ned, at det må gå i stå, - og krigens vekselvirkninger ophæves i en prekær pause. Det kan være, at der er gået stater til grunde under vejs, men det afgørende spørgsmål er, om der også er skabt så stor *modstand* og så megen *forsvarsevne*, at der er tale om en *statsdannende* proces. Krigsbegrebets vekselvirkning imellem angreb og forsvar kunne i bekræftende fald betragtes som kernen i begrebet *statsdannelse*, hvis dette dannelsesbegreb forstås som en løbende, generativ proces, hvori kampen om anerkendelse på grund af defensivens potentielle overlegenhed smeder selvforsvarende enheder, der afkræver hinanden gensidig anerkendelse. Det vil sige enheder, der på den ene side må betragtes som en effekt af deres *egen* kamp for anerkendelse, på den anden side må betragtes som en effekt af de *andres* anerkendelse af deres strategiske evne til at forsvare et suverænitetsdomæne - til at være en vilje i verden.

Om krigsvidenskaben ad denne vej er istand til at ophæve *kampen om anerkendelse* i pauser, hvori der hersker *gensidig anerkendelse* imellem Subjekter, der ikke tager krig i brug for at knække hinandens vilje, lader sig bedst belyse ved at se nærmere på det udgangspunkt og det specifikationsforløb, hvormed Clausewitz udvikler krigsteoriens struktur af begrebsnegationer. Er der tale om historisk specifikke betingelser for forsvarets overlegenhed? Er det overhovedet meningsfuldt at tale om *krigens* almene træk og ikke kun om historisk specifikke krige? Hvis krigsbegrebet skal løse en opgave i forbindelse med grundlæggelsen af et alment kulturvidenskabeligt udgangspunkt, er det nødvendigt, at begrebet ikke hviler på en regional bundenhed. For opgaven, der skal løses, består i at finde og begrunde det niveau, på hvilket det er logisk muligt at konstituere den grundlæggende subjektivitet - selvbevidsthedens subjektivitet - der er fundament for de kulturhistoriske processers løsrivelse fra og autonomi i forhold til de naturhistoriske.

---

³ I sit bidrag om etnologien i Danmark til jubilæumsskriftet for professor Konrad Köstlin, Wien, brugte den tidligere professor i faget en sådan tanke som et indforstået kronvidne på, at etnologien her hjemme er nået ud på absurditeternes overdrev. (Stoklund 2000)

I kapitlet om *Selvbevidstheden* i *Åndens fænomenologi* viser Hegel, at selvbevidstheden først kommer ind i *livet* - der er verden forstået som et cyklisk hele af stofskifteprocesser - når kampen på liv og død af den indbyrdes modstand smeder *modstandere*. En modstander anerkender *den anden* som en levende modstander, der tager højde for den modstander, *han* kæmper imod. Selvbevidstheden fremkommer i denne gensidighed som refleksionen af anerkendelsen af den anden som reflekterende subjekt ind i jeget selv. Ved at møde modstanden som en, der møder mig som en modstander, reflekterer jeg bevidstheden om den anden som en modstander ind i bevidstheden om mig selv som en anden. I bevidstheden om selvet som en anden opstår *selvbevidstheden*.⁴

Selvbevidstheden er med andre ord et *socialt forhold*, ikke en antropologisk ting, der hidrører fra hjernens indretning hos det enkelte individ. Selvbevidstheden står aldrig alene, den er endepunkt for gensidige anerkendelsesrelationer. Selvbevidstheden er ikke blot en bevidsthed om livet som et selv. Den smedes, hvor der udvikler sig en kamp om anerkendelse, der splitter livet - forstået som et processerende hele - ud i Subjekter, der hver i sær modsætter sig at blive behandlet som blind natur.

I undervisningen af officerer på Forsvarsakademiets Stabskursus II har jeg siden 1982 taget del i diskussionen om krigsbegrebets intensionale specifikationsforløb, som det fremstilles af Clausewitz i *Bog 1* og som det midt i firserne videreudvikledes og befæstedes af min kollega Anders Boserup, hvis intensionale perspektiv på Clausewitz i 1986 kunne publiceres af Nils Berg i dennes kommentarbind til *Om Krig*. Det åbne spørgsmål er, om der i disse første trin af specifikationsforløbet ligger et statssystem og en udviklingslære i svøb. På grundlag af mine arbejdsnotater fra akademiet vil jeg i det følgende opridse de intensionale træk i specifikationernes begrebsdialektik, som er afgørende for, om krigsbegrebet kan bringe os videre med udformningen af et hensigtsmæssigt udgangspunkt - der overskrider produktionsmådebegrebet - baseret på en fissionsteoretisk *survival of the superior defense*. Hensigten med at skrive notaterne ned til akademiets syndikatbibliotek er fra min side at give det kommende arbejde et skriftligt grundlag for læsningen af *Om Krig* og for de videre diskussioner af denne læsnings konsekvenser for kulturteorien som helhed.

Om Krig er ofte blevet læst på den måde, at Clausewitz starter med at beskrive den "abstrakte" eller "absolutte krigs" rene idee, som ikke genfindes i virkelighedens verden, for dernæst at beskæftige sig med de virkelige kriges mikstum kompositum af alle mulige hensyn, medier, virkemidler og derfor grader af intensitet. En sådan dualisme er - selvom denne læsning af værket giver anledning til mange selvmodsigelser - for så vidt forståelig, fordi Clausewitz's fremgangsmåde er så fremmedartet for den moderne, empiristiske eller nykantianske videnskabsfilosofi, som mange kommentatorer tager for givet. Men en helt anden læsning er mulig - og det uden at fylde værket med selvmodsigelser. Den kræver, at man følger Clausewitz's skarpe skelnen imellem krigsbegrebets *intension* på den ene side og dets *ekstension* på den anden. Han gør sig - og arbejdet sammenlignes på det punkt ofte med Marx's fremgangsmåde i *Kapitalen* - uhyre anstrengelser for at udvikle krigens dialektiske intension som et *i-og-for-sig* selvbestemmende begreb, der skridtvis lader sig specificere - samtidig med at begrebsbestemmelsernes ekstensionale hensigtsmæssighed løbende prøves af i krigskunstens praktiske erfaringer og historiske eksempelstof. Udgangspunktets mest almene og enkle bestemmelser bliver således sat lige så meget på spil af empiriprincippets krav om ekstensional hensigtsmæssighed, som de mere detaljerede begrebspecificationer bliver på

---

⁴ Hegel, G.W.F. 1970, p. 145-155.

hvert eneste trin i det videre specificationsforløb. For hver intensional negations-specification stiller Clausewitz det spørgsmål, om de fremkomne konsekvenser er hensigtsmæssige at begribe krigskunstens praktiske og historiske erfaringer med, eller de modsiges af de kendsgerninger, de selv udpeger som afgørende på det pågældende specificationsstrin. Netop modsigelserne imellem den specificerede begrebsintension og den begrebsekstension, denne udpeger som afgørende, benytter Clausewitz - ligesom Marx - gang på gang til at vende tilbage til intensionen for at undersøge, om denne er på vildspor og må korrigeres på de forudgående trin, eller den netop med udgangspunkt i begrebets mest almene træk (af sig selv - så at sige) lader sig modificere, så de tilsyneladende modsigelsesfyldte træk alligevel (netop) lader sig begribe i form af specificationsstrin, der med nødvendighed betinger hinanden som kohærente negationer.

For at kunne undersøge intensionens ekstensionale hensigtsmæssighed pendler Clausewitz derfor imellem de logisk *tvingende indre sammenhænge i krigsbegrebets bestemmelser* på den ene side og de *empiriske realiseringsbetingelser i krigskunstens verden* på den anden. Ligesom *pendulet* for os er et rent begreb, hvis svingning varer ved i det uendelige, så er den empiriske realisering af pendulbegrebet altid hængt op i en snor, der fjedrer lidt, som bremses af luften i lokalet og hvis ophæng bevæger sig lidt, så svingningen gradvist tager af. Alle disse empiriske realiseringsbetingelser til trods, kan den eksperimentelle opstilling udmærket sætte pendulbegrebets hensigtsmæssighed på spil og vise, om pendulbegrebet kan lære os noget afgørende om de træk, der er på spil i forsøgsopstillingen. Undersøgelserne kræver blot, at vi er særdeles opmærksomme på, hvilke forhold, der har med opstillingens *intensionale principper* at gøre, og hvilke der hidrører fra den *empiriske realisering* af disse principper - ophængets fjedring og luftmodstand etc. Når det drejer sig om krig, afhænger begrebernes empiriske realisering i vid udstrækning af det, Clausewitz kalder de *hæmmende medier* eller *friktionen*: frygten, de usikre efterretninger, de strategiske træks langsommelighed i uvejsomt terræn, misforståelser og fejltagelser, politikens fantasti og fejlagtige brug af krigstruslen osv. der i bedste fald lader sig minimere - ligesom ophængets fjedring lader sig minimere med en ståltråd - men aldrig eliminere. Samtidig med den succesive udarbejdelse af krigsbegrebets intensionale specificationsforløb foretager Clausewitz derfor løbende de nødvendige undersøgelser af, hvornår modsigelsen imellem intension og ekstension hidrører fra den empiriske realiserings hæmmende medier, og hvornår den hidrører fra en *egentlig uoverensstemmelse* imellem begrebets intensionale udsagn og de af begrebet udpegede ekstensionale kendsgerninger i krigskunstens praksis. Den uoverensstemmelse, der er interessant fra begrebsudviklingens perspektiv. Jeg vil i det følgende holde øje med samspillet imellem disse komplementære sider af den samlede fremgangsmåde.

Specificationsforløbet i Bog 1

Clausewitz er, ligesom Hegel, meget opmærksom på, at specificationsforløbets udgangspunkt ikke er menneskets naturtilstand og dets nedarvede anlæg, som naturretstænkernes foreslog og fortsat forudsætter, men krigen forstået som en kompleks, social totalitet. Det er denne helheds mest almene træk, de træk der konstituerer dens væsen, det i første omgang er afgørende at få bestemt. I § 1, *Indledning* siger Clausewitz således, at:

“Vi vil først betragte krigens enkelte elementer, derpå dens *enkelte dele* eller *led* og til sidst *det hele* i dets indre sammenhæng, altså gå frem fra det enkle til det mere sammensatte.

Men når emnet er krig, er det mere nødvendigt end ellers at begynde med at se på helhedens væsen, fordi man ganske særligt her må tænke på helheden, samtidig med at man tænker på delene.”⁵

For at bestemme *det sammensatte* er det nødvendigt først at bestemme det mest *enkle begreb*, som fastlægger den synsvinkel, hvorudfra Clausewitz foreslår, at man taler om krigen. For at denne synsvinkel ikke skal lide af regional bundenhed, må det mest enkle begreb beskrive de mest *almene træk* ved krigen. De træk hvormed man mest hensigtsmæssigt konstituerer begrebet krig. Bestemmer krigen *væsen*. Det vil sige de træk der - for at undgå selvmodsigende udsagn i denne måde at tale om krigen på - gør det muligt at konstituere et selvbestemmende krigsbegreb. Dette fordrer en dialektik, hvori disse træk indbyrdes bestemmer hinanden *i en kort hvælving af indre nødvendighed*.⁶

“Krig er intet andet end en udvidet tvekamp. Vil vi tænke os det utal af enkelte tvekampe, den består af, som en helhed, gør vi det bedst ved at forestille os to, der slås med hinanden. Begge søger ved fysisk vold at tvinge den anden til at opfylde sin vilje. Det *første* mål er at *kaste* modstanderen *til jorden* og derved gøre ham ude af stand til al yderligere modstand.

Krig er altså en voldshandling for at tvinge modstanderen til at opfylde vor vilje. (...)

---

⁵ Clausewitz 1986, p. 29.

⁶ Clausewitz 1986, p. 23.

Vold - d.v.s. anvendelse af fysisk magt (for moralsk magt eksisterer kun indenfor begrebet stat og lov) - er altså *midlet*, at påtvinge fjenden vor vilje *formålet*. For med sikkerhed at opnå dette formål må vi gøre fjenden værgeløs, og dette er begrebsmæssigt det egentlige mål for den krigerske handling. Det træder i stedet for formålet og fortrænger det ligefrem som noget, der ikke hører til krigen selv.”⁷

Med begrebet *tvekamp* angiver Clausewitz, at krigen er en social praksis, en *strategisk konfrontation*, der adskiller sig fra andre ved at modstandernes mål er *entydige, polære og universelle*. Det er tre sider af samme sag, der gensidigt bestemmer hinanden.

Entydigheden betyder, at der i krig kun hersker eet mål, og det er at opnå sejr/undgå nederlag. I modsætning til alle andre former for praksis har krigen modstandere kun dette ene mål for øje, alle andre hensyn må vige for det. Tager den ene part andre hensyn, vil modstanderen benytte sig af dette til at fælde ham i kampen. Det vil sige, at alle midler sættes og styres af et eneste mål, hvilket er grunden til krigen karakter af objektiv kalkule og til at en krig må betragtes og føres som et ordnet hele. Endelig betyder målets entydighed, at krigsførsel gør *vold* på alle andre hensyn. Krig er med andre ord voldelig i den forstand, at intet skånes for at gå den sikreste og mest direkte vej til målets opnåelse. “Ubetydelige bånd, næppe omtale værd, som den lægger på sig selv og kalder folkeretlig sædvane, ledsager den uden at svække dens kraft væsentligt.”⁸

Polariteten betyder, at krigen modstandere har polære og identiske mål, nemlig at knække den andens vilje. Begge går alene efter sejr over modparten. Den enes sejr er ensbetydende med den andens nederlag. At nå sit mål er identisk med at negere det, der er mål for den anden, at ødelægge den andens midler til at nå sit mål. At forhindre modstanderen i at forhindre *sin* modstander i at nå sit mål. Målet for begge parter er derfor at gøre den anden *værgeløs*. Hvilket vil sige at ødelægge den andens krigsplan ved at tilintetgøre de midler, hvormed denne søges gennemført, dvs. den reflektivt organiserede helhed af strategiske træk, hvormed modstanderen søger at ramme det tyngdepunkt i *sin* modstanders krigsførsel, der får denne til at bryde sammen. Det forudsatte *formål* med krigen erstattes i krigen af dennes eget *mål*, der alene er at destruere det *tyngdepunkt* i modstanderens strategi, der gør denne værgeløs. Polariteten indebærer derfor en negationsbestemmelse, der betyder, at krigen *mål fortrænger* det *formål*, der sætter krigen igang som et middel til formålets opfyldelse. Med denne negation skiller Clausewitz *krigen* ud fra *politikken* som et entydigt *middel* til at opnå andre - i den forstand politiske - *formål*. Som det modsatte af krig bestemmes politikbegrebet udelukkende negativt som en praksis, der har mange hensyn at tage på een gang, hensyn der overlapper hinanden og imellem hvilke det er kunsten at gå på kompromis for at få sin vilje. Krig derimod er det middel, hvis effektivitet hidrører fra, at det fortrænger alle andre hensyn for alene at knække modpartens vilje ved at gøre denne værgeløs.

Universaliteten betyder, at vi har med et transhistorisk krigsbegreb at gøre, hvis entydighed og polaritet er almene træk ved begrebets struktur. At opnå sejr/undgå nederlag er al krigs mål. Begrebet danner derfor udgangspunkt for en *almen teori* om krigen væsen, dens *intensionale konstans*, samtidig med at den som en *kamæleon* lader sig udkæmpe på de vidt forskellige måder, tjenende de principielt forskellige formål og med de fuldstændig forskellige midler, som stilles til rådighed for den ud over globus og gennem kulturhistorien fra neoliticum til i

---

⁷ Clausewitz 1986, p. 29 - 30.

⁸ Clausewitz 1986, p. 29.

dag. Når jeg siger fra neolithicum, er det fordi, dette krigsbegreb forudsætter, at en *afgørelse* er mulig, dvs. at det er principielt muligt for modstanderne at ramme hinandens tyngdepunkt, eller at nå til den afgørelse, at ingen af dem er i stand til at nå den andens tyngdepunkt - at gøre den anden værgeløs. Det er med andre ord en almen teori om krig, hvis hensigtsmæssighed kun forudsætter, at det *afgørende slag* er muligt. I en verden af mobile jægere og samlere uden fast bosætning, magasiner og tilsvarende værdier er det med andre ord muligt, at der hverken er den tilstrækkelige sårbarhed eller den tilstrækkelige angrebsevne til, at dette krigsbegreb er det mest hensigtsmæssige at redegøre for anerkendelseskampens modsætningsforhold og dets ophævelse med. Med dette krigsbegreb grundlægger Clausewitz med andre ord en både almen og kulturhistorisk hensigtsmæssig krigsteori.

Denne tredimensionelle selvbestemmelse er den første specifikation af krigsbegrebets intension. Begrebet er *i-sig* bestemt af de modsatte måls identitet og denne dobbelte negationsrealisering i en strategisk konfrontation, hvor modstanderne i praksis gensidigt søger at komme hinanden i forkøbet ved at anrette de slag imod den andens krigsplan, som de regner med, at denne ikke er forberedt på at forsvare sig imod. *Relationelt* er krigen bestemt som en negation af de (andre) former for praksis, der ikke er kendetegnet af entydige, polære og universelle mål. Og som netop derfor gør brug af krigen som et muligt middel til at nå deres formål.

På grundlag af begrebets tredimensionelle intension udleder Clausewitz fra § 3-5 krigens såkaldte *vekselvirkninger*. De tager alle - på den klassiske dialektiks måde - udgangspunkt i et ikke krigerisk ønske om at *beherske* voldsudøvelsen, idet Clausewitz stiller det kritiske spørgsmål, hvor lille en voldsanvendelse er nødvendig og derfor rationel ud fra såvel et civiliseret menneskesyn som en nyttig økonomisering med kraftforbruget? Den første vekselvirkning har overskriften *Ekstrem anvendelse af vold*.

“Menneskevenlige sjæle kunne nu let få den tanke, at der findes en kunstfærdig metode til at afvæbne modstanderen og kaste ham til jorden uden at tilføje for mange sår, og at dét skulle være den sande tendens i krigskunsten. Hvor godt dette end tager sig ud, må man dog knuse denne fejltagelse, for i så farlige sager, som krig nu engang er, er *de* fejltagelser, som opstår af godmodighed, lige netop de værste. Da anvendelse af fysisk vold i fuldt omfang på ingen måde udelukker intelligensens medvirken, må dén, der hensynsløst uden at skåne kød og blod bruger denne vold, få en overvægt, hvis modstanderen da ikke gør det samme. Derved skriver han loven for den anden, og således kappes de begge til det yderste, uden at der kan tænkes andre skranker end dem, der ligger i de iboende modvægte.”

“Krig er en voldsagt, og for anvendelsen af vold er der ingen grænser. Således skriver hver af parterne loven for den anden, der opstår en vekselvirkning, som ud fra begrebet må føre til det ekstreme. Dette er *den første vekselvirkning og det første ekstrem*, vi støder på.”⁹

Den anden har overskriften *Målet er at gøre fjenden værgeløs*.

“Hvis modstanderen skal opfylde vor vilje, må vi bringe ham i en situation, der er ugunstigere end det offer, vi kræver af ham. Men ulemperne ved denne situation må naturligvis - i hvert fald for ham at se - ikke være forbigående, for ellers vil han afvente et bedre tidspunkt og ikke give køb. Enhver forandring af denne situation, som frembringes af den fortsatte krigerske virksomhed, må altså føre til en - i hvert fald efter hans opfattelse - *endnu ugunstigere*

---

⁹ Clausewitz 1986, p. 31-32.

situation. Den værste situation, en krigsførende kan komme i, er total værgeløshed.

Skal modstanderen derfor ved den krigerske handling tvinges til at opfylde vor vilje, må vi enten faktisk gøre ham værgeløs eller bringe ham i en tilstand, så han efter al sandsynlighed trues med at blive det. Heraf følger: at afvæbne fjenden eller bringe ham til fald, hvad man nu vil kalde det, må altid være målet for den krigerske handling.

Nu er krig ikke en levende kraft, der indvirker på en død masse. Eftersom at lide og tåle ikke ville være at føre krig, så er krig altid to levende kræfter, der støder mod hinanden, og hvad vi sagde om det sidste mål for den krigerske handling, må tænkes om begge parter. Her er altså igen vekselvirkning. Så længe jeg ikke har fældet modstanderen, må jeg frygte, at han fælder mig. Jeg er altså ikke min egen herre, men han skriver loven for mig, som jeg skriver den for ham. Dette er *den anden vekselvirkning, som fører til det andet ekstrem.*¹⁰

Den tredje har overskriften *Yderste kraftanstrengelse*.

“Vil vi fælde fjenden, må vi afpasse vor anstrengelse efter hans modstandskraft. Dette udtrykkes ved et produkt af faktorer, der ikke lader sig skille, nemlig *de rådige midlers størrelse og viljekraftens styrke.*”

“Forudsat at vi på denne måde fik et tåleligt skøn over modpartens modstandskraft, kunne vi afstemme vore anstrengelser derefter og gøre dem så store, at vi fik overtaget, eller - hvis vor evne ikke rakte til dét - så store som muligt. Men det samme gør modstanderen, hvorfor vi får ny gensidig optrapning, som i den rene teori igen må tendere mod det ekstreme. Dette er *den tredje vekselvirkning og et tredje ekstrem, vi støder på.*”¹¹

Krigsbegrebets intensionale “vekselvirkninger” er med andre ord en negationens-negations-proces, hvis struktur fører Clausewitz til specifikationen af krigen som en *eksplosiv proces*. Spørgsmålet er derfor, om han med specifikationen af *den eksplosive krig* har frembragt et ekstensionalt set hensigtsmæssigt begreb. § 6 har overskriften *Modifikationer i virkelighedens verden*.

“Forstandens overvejelser finder således ikke ro nogetsteds i det rene begrebs abstrakte område, før den er nået til det ekstreme, fordi den har med et ekstrem at gøre, med en konflikt mellem kræfter, der er overladt til sig selv, og som kun følger deres egne indre love. Hvis vi altså af krigenes rene begreb ville udlede et absolut punkt for det mål, vi fastsætter, og for de midler, vi må anvende, ville vi ved de bestandige vekselvirkninger komme til ekstremer, der kun ville være et spind af forestillinger frembragt af en næsten usynlig, logisk spidsfindig tråd. Hvis man ville holde fast ved det absolutte og omgå alle vanskeligheder i forbindelse hermed med et pennestrøg og med logisk stæthed stå fast på, at man til hver en tid må stille mod det ekstreme og hver gang sætte ind med den yderste anstrengelse, så ville et sådant pennestrøg blot være en skrivebordslov og ikke en lov for den virkelige verden.”¹²

I denne og de fem følgende paragraffer konstaterer Clausewitz først, at den eksplosive krig

---

¹⁰ Clausewitz 1986, p. 32-33.

¹¹ Clausewitz 1986, p. 33.

¹² Clausewitz 1986, p. 33-34.

ikke svarer til de praktiske erfaringer. I stedet for at eskalere til det ekstreme, går krige gerne i stå! Da krigens eksplosivitet er en logisk *følge* af krigsbegrebets almene træk, der overalt *svare* til de praktiske erfaringer, gennemfører han en omhyggelig undersøgelse af, om denne modsigelse på nogen mulig måde kan tænkes alene at hidrøre fra ekstensionens empiriske *realiseringsbetingelser*.

I stedet for blot at lede på må og få benytter Clausewitz det eksplosive krigsbegrebs intension til at udpege de betingelser, der vil være prekære for begrebets realisering, og konstaterer med en hypotetisk konjunktiv, at eskalationens eksplosivitet ville være en realitet,

“1. hvis krig var en helt isoleret handling, som pludselig opstod af intet og ikke hang sammen med staternes forudgående liv,

2. hvis den bestod i én eneste afgørelse eller en række samtidige,

3. hvis den i sig selv indeholdt en fuldstændig afgørelse, og den politiske tilstand, der følger efter, ikke allerede gennem beregningerne virkede tilbage på den.”¹³

Ingen af disse tre realiseringsbetingelser vil normalt være opfyldt. § 7 har overskriften *Krig er aldrig en isoleret handling*, og Clausewitz konkluderer: “Begge modstandere kan altså stort set bedømme den anden part ud fra dét, han er, og dét, han gør, og ikke ud fra dét, han, strengt taget, burde være og gøre. Nu holdes mennesket med sin ufuldkomne organisation altid tilbage inden for grænsen til det absolut bedste, og således bliver disse mangler, der bliver virksomme på begge sider, til et modererende princip.”¹⁴

§ 8 har overskriften *Krig består ikke af ét enkelt slag, der kun varer et moment*, og drøfter de realiseringsbetingelser, der følger af det forhold.

“Hvis afgørelsen i krigen var en enkelt akt eller en række samtidige handlinger, måtte alle forberedelserne naturligt få en tendens til det ekstreme, for en forsømmelse kunne jo på ingen måde genoprettes. I den virkelige verden ville højst modstanderens forberedelser, så vidt vi kender dem, kunne give os en målestok, og alt andet ville være hjemfaldet til abstraktionen.”

Består afgørelsen imidlertid af flere successive handlinger, kan en foregående handling med alle sine fænomener naturligvis blive en målestok for en efterfølgende, og på denne måde træder også her den virkelige verden i det abstraktes sted og dæmper således tendensen til det ekstreme.”

“Det ligger imidlertid også i disse kræfters og deres anvendelses natur, at de ikke alle samtidig kan træde i aktion. Disse kræfter er *de egentlige stridskræfter, landet* med sin overflade og befolkning samt *forbundsfællerne*.”

“Muligheden for en senere afgørelse gør imidlertid, at mennesket, der efter sin natur skyr de alt for store anstrengelser, tager sin tilflugt til denne mulighed, altså ikke samler og anstrenger kræfterne i den første afgørelse i det omfang, man ellers ville have gjort. Hvad én af modstanderne undlader af svaghed, bliver for den anden en sand *objektiv* grund til mådehold, og således reduceres ved denne vekselvirkning tendensen til at stræbe efter det ekstreme atter

---

¹³ Clausewitz 1986, p. 34.

¹⁴ Clausewitz 1986, p. 35.

til et bestemt omfang af anstrengelse.”¹⁵

Under vejs i denne paragraf konstaterer Clausewitz, at “*en fuldkommen forening af kræfterne i tid* strider mod krigens natur”¹⁶, men da *krigens natur* tilhører begrebets intension, og han er midt i en undersøgelse af ekstensionale realiseringsbetingelser, lader han dette punkt vente, til der igen vendes tilbage til det intensionale specificationsforløb.

§ 9 har overskriften *Resultatet i krig er aldrig noget absolut*, og § 10 konkluderer i overskriften, at *Det virkelige livs sandsynligheder træder istedet for det ekstreme og absolutte i begreberne*.

“ Hvis de to modstandere ikke mere er blotte begreber, men individuelle stater og regeringer, hvis krigen ikke mere er en ideal krig, men et særpræget fremtrædende handlingsforløb, så vil dét, der virkelig er for hånden, levere data for dét, som skal findes: det ubekendte, dét, der kan forventes.

Ud fra modstanderens karakter, institutioner, tilstand og forhold vil hver af parterne ud fra sandsynlighedslove slutte sig til den andens handling og derefter bestemme, hvad han selv vil gøre.”¹⁷

I § 11 når Clausewitz endelig frem til det politiske formåls betydning som *randbetingelse* for den realiserede krig. Den har overskriften *Nu træder det politiske formål frem igen*, og er den sidste af de betingelser, der kan tænkes at forklare modsigelsen imellem den eksplosive krigs intension og ekstension. Spørgsmålet er, om den har fået en *udtømmende* forklaring, så der er sikkerhed for, at alene begrebets realiseringsbetingelser ophæver modsigelsen.

“Et emne, som vi (se § 2) længe har unddraget vor opmærksomhed, kræver nu at blive betragtet igen. Det er *krigens politiske formål*.

Loven om det ekstreme, hensigten om at gøre modstanderen værgeløs, at bringe ham til fald, havde virkelig indtil nu opslugt dette formål. I takt med at denne lov aftager i kraft, at denne hensigt træder tilbage for sit mål, må krigens politiske formål igen træde frem.

Er hele betragtningen en sandsynlighedsberegning, der går ud fra bestemte personer og forhold, må det *politiske formål* som det *oprindelige motiv* blive en meget væsentlig faktor i dette produkt. Jo mindre det offer er, vi kræver af vor modstander, desto ringere må vi vente at hans anstrengelser for at nægte os det vil blive. Men jo ringere hans anstrengelser er, destomindre må også vore være. Hertil kommer, at jo mindre vort politiske formål er, desto ringere vil den værdi, vi tillægger det, være, desto snarere vil vi affinde os med at opgive det. Altså: *desto mindre vil også af denne grund vore anstrengelser være.*”

“Ét og samme politiske formål kan hos forskellige folk, ja selv hos ét og samme folk, til forskellige tider frembringe helt *forskellige* virkninger.

Vi kan altså kun lade det politiske formål gælde som målestok på den måde, at vi tænker os,

---

¹⁵ Clausewitz 1986, p. 35-36.

¹⁶ Clausewitz 1986, p. 36.

¹⁷ Clausewitz 1986, p. 37.

hvordan formålet *indvirker på de masser, det skal bevæge*, så at disse massers natur tages i betragtning. Det er let at indse, at resultatet derved kan blive helt forskelligt, alt afhængigt af om der i massen findes forstærknings- eller afsvækningsmotiver for handlingen. I to folk kan der findes sådanne spændinger, en sådan sum af fjendske elementer, at et i og for sig ringe politisk motiv til krig kan frembringe en virkning, der går langt ud over dets natur, en sand eksplosion.”

“Det politiske formål vil som målestok i højere grad dominere og bestemme, jo mere ligegyldigt masserne forholder sig, jo ringere de spændinger er, som også derudover findes i begge stater og mellem dem. Der er således tilfælde, hvor det er næsten eneførende.

Er nu målet for krigshandlingen et ækvivalent for det politiske formål, vil handlingen i almindelighed reduceres med formålet, og desto mere, jo mere dette formål dominerer. Således er det forklarligt, at der uden indre modsigelse kan forekomme krige af alle grader af vigtighed og energi, fra tilintetgørelseskrig ned til den blotte bevæbnede overvågning.

Dette fører os imidlertid til et spørgsmål af anden art, som det endnu står tilbage at udvikle og besvare.”¹⁸

Herefter følger § 12, hvor Clausewitz konkluderer, at det *ikke* er lykkedes med realiseringsbetingelser og randbetingelser for krigens ekstension af ophæve modsigelsen imellem det andet specifikationstrins intensjon og ekstension med denne overskrift: *Dermed er endnu ikke forklaret, hvordan krigshandlingen kan stå stille.*

“De to modstanderes politiske fordringer kan være nok så betydningsløse, de opbudte midler nok så svage, målet for krigshandlingen nok så ringe, men kan denne handling nogen sinde gå helt i stå? Dette er et spørgsmål, der trænger dybt ind i sagens væsen.”¹⁹

Med denne konstatering vender Clausewitz tilbage til intensjonen for at udforske, om der på det første specifikationstrin, krigsbegrebets tredimensionelle selvbestemmelse, kan gøres nye opdagelser, hvis intensjon gør det muligt at nå et specifikationstrin videre, der kan ophæve den eksplosive krig på et efterfølgende, tredje specifikationstrin. Denne ekspedition ind i udgangspunktets begrebsintensjon stiller skarpt på *polariteten* som det træk, der bør udforskes nærmere. Denne undersøgelse påbegyndes i § 13, der har titlen *Der er kun én grund til, at aktiviteten sinkes, og denne synes altid kun at kunne være til stede på den ene side.*

“Har begge parter rustet sig til kamp, må et fjendligt motiv have fået dem til det. Så længe de forbliver rustet til kamp, dvs. ikke slutter fred, må dette motiv stadig være til stede, og hos enhver af de to modstandere kan det kun slumre under én eneste betingelse: at han *vil afvente et gunstigere tidspunkt for handling*. Nu ser man umiddelbart, at denne betingelse altid kun kan være for hånden på den ene side, fordi den EO IPSO for den anden part bliver til det modsatte. Har den ene interesse i at handle, må den anden have interesse i at afvente.

Fuldstændig ligevægt i kræfter kan ikke frembringe stilstand. Var der nemlig en sådan ligevægt, måtte dén, der har den positive hensigt (den angribende), fortsat være dén, der går

---

¹⁸ Clausewitz 1986, p. 38-39.

¹⁹ Clausewitz 1986, p. 39.

frem.”²⁰

Med denne negations-intension torpederer Clausewitz alle herskende fordomme om, at fred og anerkendelse hviler på styrkelighed imellem stater. Det er en illusion, omend en meget udbredt illusion specielt i politisk praksis, fredstraktater og nedrustningsforhandlinger, men ikke desto mindre forkert, fordi den hviler på en selvmodsigelse. Denne modsigelses løsning er derfor afgørende for at frembringe en bæredygtig negations-bestemmelse, der kan specificere det nødvendige grundlag for begrebet *statssystem*. Dvs. for et statssystem, der hviler på gensidig anerkendelse - i modsætning til at betragte ethvert statssystem som et altid midlertidigt moment i en langstrakt kulturhistorisk *samlingsproces*. Clausewitz fortsætter fra denne opdagelse med at børe endnu dybere i polaritetens intensionale verden af negationens negationer:

“Tænker man sig imidlertid ligevægten sådan, at dén, der har den positive hensigt, altså det stærkeste motiv, tillige råder over de ringeste kræfter, må man stadig sige: Hvis man ikke kan forudse nogen forandring i denne ligevægtstilstand, må parterne slutte fred. Kan den imidlertid forudses, vil den kun være gunstig for den ene, og derved må altså den anden bevæges til handling. Vi ser, at ligevægtsbegrebet ikke kan forklare tilstanden, men at det atter ender med, at man må afvente et gunstigere øjeblik.

(...)

Det *synes* imidlertid at være sådan, at fra dette øjeblik tilfalder den logiske forpligtelse til handling modstanderen for ikke at give den besejrede tid til at ruste sig til handling. Det er naturligvis klart, at der her er forudsat fuldkommen indsigt i sagen fra begge sider.”²¹

I § 14, der har overskriften *Derved ville den krigerske aktivitet få en kontinuitet, som igen ville optrage alt*, konkluderer Clausewitz, at det er intensional-logisk nødvendigt at ophæve denne eskalationskontinuitet, der følger af polaritetens negation af negationen, og som modsiges af krigsbegrebets ekstension.

“ Var denne kontinuitet i krigshandlingen virkelig til stede, ville den drive alt til det ekstreme, (...)

Men vi ved, at krigshandlingen sjældent eller aldrig har denne kontinuitet, og at der er en mængde krige, hvor aktivitet optager langt den mindste del af den anvendte tid og stilstand hele den resterende. Dette er ikke udtryk for en anomali, og stilstand i krigshandlingen må være mulig, dvs. ingen modsigelse i sig selv. At og hvorledes det er sådan, vil vi nu vise.”²²

Herefter følger de tre paragraffer, der på grundlag af en udforskning af polaritetsbegrebet på første specifikationstrin udarbejder begrebshierarkiets nye, tredje specifikationstrin. Negations-specifikationen påbegyndes i § 15. *Her hævdes nu et princip om polaritet.*

“Idet vi hele tiden har forestillet os den ene feltherres interesse i modsat størrelse hos den anden, har vi antaget en sand *polaritet*. Vi forbeholder os at vie dette princip et eget kapitel

---

²⁰ Clausewitz 1986, p. 40.

²¹ Clausewitz 1986, p. 40-41.

²² Clausewitz 1986, p. 41.

senere,ⁱ men må her sige følgende om det.

Princippet om polaritet er kun gyldigt, hvis polariteten bliver tænkt om én og samme genstand, hvor den positive størrelse og dens modsætning, den negative, nøjagtigt ophæver hinanden. I et slag ønsker begge parter at sejre. Det er sand polaritet, for den enes sejr tilintetgør den andens.

Hvis der derimod er tale om to forskellige ting, som har en fælles ydre forbindelse, så har ikke *disse ting*, men forbindelsen mellem dem polaritet.”²³

Denne distinktion gør det nu muligt at kaste et nyt lys over de komplementære negationer, hvormed kampformerne bestemmer hinanden i krigsbegrebet. § 16 har derfor overskriften *Angreb og forsvar er fænomener af forskellig art og ulige styrke. Polariteten kan altså ikke anvendes på dem.*

“Fandtes der kun én krigsform, nemlig at overfalde modstanderen, altså intet forsvar, eller adskilte med andre ord angreb sig fra forsvar alene ved det positive motiv, som angrebet har, og forsvaret mangler, mens kampen stadig var én og den samme, så ville i denne kamp enhver fordel for den ene altid være en lige så stor ulempe for den anden, og der ville foreligge polaritet.

Krigersk virksomhed deler sig imidlertid i to former, angreb og forsvar, der, som vi senere vil vise, er meget forskellige og har ulige styrke. Polariteten ligger altså i dét, begge har relation til, i afgørelsen, men ikke i angrebet eller forsvaret selv.”²⁴

Med denne skelnen har Clausewitz foreløbig brudt den eksplosive krigs, af polariteten betingede, kontinuerte eskalation. Hermed er der åbnet plads til, at en yderligere distinktion skaber kohærens i det tredje specifikationstrin.

“Vil den ene feltherre have afgørelsen senere, må den anden ville den tidligere, men godt nok kun under samme kampform. Er det A's interesse ikke angribe sin modstander nu, men om fire uger, så er det B's interesse at angribes af ham ikke om fire uger, men nu. Dette er den umiddelbare modsætning. Deraf følger imidlertid ikke, at det skulle være B's interesse at angribe A lige nu, hvilket helt klart er noget ganske andet.”²⁵

Dette forhold uddybes i § 17 med et foreløbigt begrundet *hvis-så* argument under overskriften: *Polaritetens virkning ødelægges ofte af forsvarets overlegenhed over angrebet, og dette forklarer stilstanden i krigshandlingen.*

“Er forsvarsformen stærkere end angrebsformen - hvilket vi senere vil vise er tilfældet - så må man spørge, om fordelen ved den *senere afgørelse* for den ene part er lige så stor som fordelen ved *forsvaret* for den anden part. Hvor dette ikke er tilfældet, kan den heller ikke ved hjælp af sin modsætning opveje denne og på denne måde indvirke på krigshandlingens fremadskriden. Vi ser altså, at den stimulerende kraft, som interessernes polaritet har, kan tabe sig i

---

²³ Clausewitz 1986, p. 41-42.

²⁴ Clausewitz 1986, p. 42.

²⁵ Clausewitz 1986, p. 42.

styrkeforskellen mellem angreb og forsvar og derved blive uvirksom.

Hvis altså dén, for hvem tidspunktet er gunstigt, er for svag til at kunne give afkald på fordelene ved forsvaret, må han være tilfreds med at gå den ugunstigere fremtid i møde. For det kan dog i hvert fald kun være bedre at kæmpe defensivt i denne ugunstige fremtid end at kæmpe offensivt nu eller at slutte fred.

Da nu efter vor overbevisning forsvarets overlegenhed (rigtigt forstået) er meget stor og langt større, end man umiddelbart tror, så forklares derved en meget stor del af de stilstandsperioder, som forekommer i krig, uden at man er nødt til at konkludere i en indre modsigelse. Jo svagere motiverne til at handle er, desto mere vil de blive opslugt og neutraliseret af denne forskel mellem angreb og forsvar, desto hyppigere vil altså krigshandlingen gå i stå, sådan som erfaringen også viser.”²⁶

Ved at gå op til specifikationsforløbets udgangspunkt og her udforske polaritetens bestemmelser nærmere har Clausewitz med andre ord - fordi det andet specifikationstrins *eksplosive krig* blev sat på spil af empiriprincippet - lokaliseret en mulig ophævelse af krigshandlingerne, der fører til det tredje specifikationstrins *pause-begreb*. Clausewitz udarbejder her en af begrebets ekstension foranlediget *intensional modifikation* af den eksplosive krigs begreb. Når forsvaret på begge sider er stærkere end modstanderens angrebsevne, vil krigen ikke eskalere, men gå i stå. Anerkendelsen af den anden som *strategisk modstander* i krig *ophæves* derved i det, der under forudsætning af defensivens vedvarende overlegenhed, er parternes *gensidige anerkendelse* af hinanden som *suveræne viljer*. Clausewitz har hermed vist, at det af selve kampbegrebet ser ud til at være muligt at udlede den transformation af en *kamp på liv og død om anerkendelse* af hinandens vilje til en *prekær pause*, der forklarer, at stater er istand til at afkræve hinanden gensidig anerkendelse i et *statssystem* - og at statssystemer *vedvarende splitter ud i statssubjekter*, forstået som selvforsvarende enheder, hvis defensiv er stærkere end modstandernes offensiv.

Den intensionale forudsætning for, at dette specifikationsforløb kan leve op til empiriprincippet er, at det faktisk lader sig gøre at bestemme forsvarets overlegenhed som angrebets negation og angrebets underlegenhed som negationens negation - dvs. den indbyrdes styrkeforskel som et alment og nødvendigt forhold betinget af forsvarskampens og angrebekampens komplementaritet i krigsbegrebets selvbestemte udgangspunkt. Hvis ikke dette er muligt, dvs. hvis forsvarskampens overlegenhed hviler på regional bundenhed, er krigsteoriens specifikationsforløb uden betydning for løsningen af anerkendelseskampens hidtil uløste problematik.

Specifikationsforløbets rekonstruktion på grundlag af den komplementære negation bag $D > O$

Clausewitz siger i sin sidste *Notits om revisionsplaner* fra omkring 1830: *Første bogs første kapitel er det eneste, jeg betragter som færdiggjort. Det vil i hvert fald gøre resten af værket den tjeneste at angive den retning, jeg havde til hensigt at holde.* Man kan derfor betragte de selvmodsigelser, der glimrer ved deres manglende fravær i de følgende kapitler og bøger som en standende udfordring til at fortsætte korrektionen og udarbejdelsen af det specifikationsfor-

---

²⁶ Clausewitz 1986, p. 42-43.

løb, hvis første tre trin nåede en sidste selvkorrektion fra Clausewitz's egen hånd. Det er imidlertid ikke forkert, at der i disse kapitler befinder sig mange brudstykker, som er egnede til at få bedre styr på de uløste problemer. I 2. kapitel *Mål og midler i krig* finder vi således forskellige omtaler af angrebets og forsvarrets specifikke kampformer, der kan tjene som materiale til at udforske deres mulige bestemmelse som komplementære negationer. Clausewitz skelner her imellem forskellige veje til at nå krigens mål. Den første er at erobre fjendens land eller at fælde hans væbnede styrke ved invasion. Den anden er at skade ham i al almindelighed, da den første vej ikke er mulig.

“Den tredje vej, der er langt den vigtigste, hvis man ser på mængden af de tilfælde, den omfatter, er at *udmatte* modstanderen. Vi vælger dette udtryk ikke blot for at betegne fænomenet med ét ord, men fordi det udtrykker sagen fuldstændigt og ikke er så billedligt, som det ved første øjekast synes. I begrebet at udmattes i kamp ligger en *gennem handlingens varighed lidt efter lidt frembragt udtømmelse af de fysiske kræfter og viljestyrken*.

Hvis vi nu vil overgå modstanderen i løbet af kampen, må vi nøjes med at sætte os så små mål som muligt, for det ligger i sagens natur, at et stort mål kræver større kraftforbrug end et lille. Men det mindste mål, vi kan sætte os, er *den rene modstand*, dvs. kamp uden en positiv hensigt. Anvender vi dén, vil vore midler forholdsmæssigt være størst og det gunstige resultat altså bedst sikret. Hvor langt kan nu denne negativitet gå? Åbenbart ikke til absolut passivitet. Blot at lide og tåle ville nemlig ikke mere være nogen kamp. Modstand er jo en aktivitet, og ved den skal vi ødelægge så mange af fjendens kræfter, at han må opgive sin hensigt. Det er blot dét, vi vil med hver enkelt handling, og deri består den negative natur af vor hensigt.”²⁷

Clausewitz oparbejder her den første negationsbestemmelse af begrebet *den rene modstand* ved at kontrastere med en kampform, der positivt opsøger fjenden for at tilintetgøre hans styrker. Fra disse kontrasteringer nærmer han sig tentativt forsvarskampens mulige specificitet.

“Det er ubestrideligt, at denne negative hensigt i sin enkelte handling ikke er så virkningsfuld, som en positiv hensigt med samme retning ville være, hvis den da lykkes. Men deri ligger netop forskellen: den negative har størst mulig udsigt til at lykkes, giver altså større sikkerhed. Hvad den så måtte mangle i effekt i den enkelte handling, må den indvinde med tiden, altså gennem kampens varighed. Således er da den negative hensigt, som udgør princippet i den rene modstand, også det naturlige middel til at overgå modstanderen i løbet af kampen, hvilket vil sige at udmatte ham.

Vi har her oprindelsen til den forskel mellem *angreb* og *forsvar*, som behersker hele krigens område. På dette sted kan vi imidlertid ikke følge denne vej længere, men må nøjes med at sige, at af denne negative hensigt selv kan man aflede alle kampens fordele og således alle dens stærkere former, som kan støtte hensigten, og hvori altså realiseres den filosofisk-dynamiske lov om forholdet mellem det gunstige resultats størrelse og sikkerhed. Vi vil senere betragte alt dette nærmere.

Giver således den negative hensigt, dvs. foreningen af alle midler til ren modstand, overlegenhed i kampen, så vil, hvis denne er stor nok til at *udligne* en eventuel overvægt hos modstanderen, den blotte *varighed* af kampen være tilstrækkelig til lidt efter lidt at bringe hans kraftforbrug til det punkt, hvor det ikke mere er i balance med det politiske formål, som han altså må opgive. Man ser således, at denne vej, at udmatte modstanderen, omfatter det store

---

²⁷ Clausewitz 1986, p. 56.

antal tilfælde, hvor den svage vil modstå den mægtige.”²⁸

Vi ser her, at Clausewitz gør sig de yderste anstrengelser for at vise, at forsvaret alment og med nødvendighed er den stærkeste krigsform. Det går som en rød tråd igennem *Om Krig*, at erfaringen siger dette, men at det modsiges af de fleste teoretikere. Derfor er det et hovedformål med at *revolutionere* krigens teori at påvise (pseudo)teoretikernes gruelige fejltagelser. I 6. og 7. bog, der behandler krigens to komplementære kampformer indleder Clausewitz derfor hele undersøgelsen med en diskussion af forsvarets overlegenhed, og dette styrkeforhold prøves intensionalt og eksemplificeres ekstensionalt i hvert eneste af de følgende kapitler. Clausewitz er overbevist om dets principielle almengyldighed, men har tydeligvis svært ved at formulere den endelige begrebslogiske figur, der gør udsagnet uomgængeligt. I 6. bogs indledende kapitel, 2. *Fordele ved forsvar* formuleres det bla. således:

“Hvad er forsvarets formål? At *bevare*. At bevare er lettere end at erhverve. Allerede deraf følger, at forsvar - hvis der er paritet i magtmidler - må være lettere end angreb. Men hvad er grunden til, at det er lettere at beskytte eller bevare? At al den tid, der forløber uudnyttet, falder i forsvarerens vægtskål. Han høster, hvor han ikke såede. Alt hvad angriberen forsømmer på grund af fejlvurdering, frygt eller træghed, kommer forsvareren til gode.”

“At forsvar må være lettere end angreb, er allerede sagt i almindelighed. Men da forsvar har det negative formål *at bevare* og angreb det positive *at erobre*, og da angreb kræver forøgede krigsmidler, medens at bevare ikke gør det, må man - hvis man vil udtrykke sig præcist - sige, at *defensiv form for krigsførelse er i sig selv stærkere end offensiv*. Vore argumenter har sigtet på at nå dette resultat. For selv om det klart fremgår af sagens natur og er bekræftet utallige gange i erfaringen, så går det på tværs af den herskende mening - et bevis på, at overfladiske forfattere kan forvirre begreberne.”

“Erfaringen viser, at det er uhørt, at man i en krig med to krigsskuepladser på den ene kæmper offensivt med den svageste armé og på den anden defensivt med den stærkeste. Det har fra tidernes morgen været omvendt, og dét beviser vel, at feltherrerne, der afgjort har forkærlighed for angrebet, alligevel anser forsvar for den stærkeste kampform.”²⁹

Kernen i den hidtil refererede argumentation er, at *kraftforbruget* er større ved angrebets offensive kampform end ved forsvarskampens rene modstand. Angrebsstyrkers ressourcer nedslides fra det øjeblik, de sendes afsted, og er kostbare at holde i bevægelse, mens forsvarsstyrker kan forholde sig afventende på hjemligt terræn og til begrænsede omkostninger. *Sikkerheden* for et gunstigt resultat er derfor størst for forsvarskampens vedkommende, men dens positive hensigt er tilsvarende begrænset til at *bevare* stillinger, styrker og besiddelser, hvorimod angreb er nødvendigt for at kunne tage noget i besiddelse ved at *erobre* det. I den sidst omarbejdede udgave af *Bog I* introducerer Clausewitz imidlertid en anden side af disse bestemmelser, som bringer en yderligere dialektik frem i lyset.

“Landet med sin overflade og befolkning er kilden til de egentlige stridskræfter, men udgør desuden i sig selv en integrerende del af de størrelser, der er virksomme i krigen, men kun med den del, der hører til krigsskuepladsen eller har mærkbar indflydelse på den.

---

²⁸ Clausewitz 1986, p. 56-57.

²⁹ Clausewitz 1986, p. 416-418.

Alle bevægelige stridskræfter kan man nok lade virke samtidig, men ikke alle fæstninger, vandløb, bjerge, indbyggere osv., kort sagt ikke hele landet, med mindre dette da er så lille, at det omfattes helt af den første krigshandling. Yderligere beror forbundsfællernes medvirken ikke på de krigsførendes vilje, men det ligger i den natur, forholdet mellem staterne har, at disse ofte først intervenerer senere eller styrker sig for at kunne genoprette den tabtgåede ligevægt.

Den del af modstandskræfterne, som ikke straks kan sættes i aktion, udgør i mange tilfælde en langt større del af helheden, end man ved første øjekast skulle tro. Selv dér, hvor den første afgørelse er givet med et stort potentiale, og kræfternes ligevægt er forstyrret væsentligt, kan denne derfor alligevel genoprettes. Dette vil senere blive udviklet nærmere. På dette sted er det nok at pege på, at *en fuldkommen forening af kræfterne i tid* strider mod krigens natur.”³⁰

Som ovenfor refereret tjener denne skelnen imellem *de bevægelige* stridskræfter og de stridskræfter *der ikke straks kan sættes i aktion* i *Bog I* til at sige, at ikke alle kræfter kan bringes i kamp på een gang. Men Clausewitz begrundet sin tentative skelnen med *krigens natur* og graver dermed nye potentielle distinktioner ud af begrebets dialektik. I *Sjette Bog's 6. kapitel Hvad forsvarsmidlerne omfatter* uddybes, hvad forsvarets potentielle midler er.

“I denne bogs andet og tredje kapitel har vi vist, at forsvaret har en naturlig overlegenhed i og med, at det anvender dét, som ud over stridskræfternes absolutte styrke og kvalitet er afgørende både for det taktiske og det strategiske resultat, nemlig fordelagtigt terræn, overraskelse, angreb fra flere sider, støtte fra krigsskuepladsen, støtte fra folket og anvendelse af stærke moralske kræfter. Vi anser det for nyttigt yderligere at kaste et blik på den række ressourcer, der står til rådighed fortrinsvis for forsvareren, og som på en måde kan betragtes som de forskellige søjlekonstruktioner, hans bygning hviler på.”³¹

Derefter gennemgår Clausewitz begreberne *landeværnet, fæstninger, folket, folkevæbningen* og *forbundsfællerne*, der alle er kendetegnet ved først at kunne bringes i anvendelse eller træde til på forsvarets side, når et angreb ruller frem - uden at angrebet selv har mulighed for at mobilisere tilsvarende styrker på sin side. Kombineret med Clausewitz's udsagn sidst i sin *Notits om revisionsplaner*, formentlig fra 1830, om “At ethvert angreb svækkes, når det ruller frem” danner der sig billedet af en situation, hvor ikke alene angrebsstyrkens kraftforbrug slider på offensivens egne kampmidler, men hvor også *angrebets* fremrykken af sig *selv* inddrager stadig flere potentielle kampmidler og modstandsformer på *forsvarets* side. Angrebet aktiverer kræfter og modstand på forsvarerens side, som kun et fremrykkende angreb kan sætte i bevægelse, fordi de inddrages i krigsskuepladsen. Det gælder alle de *ikke bevægelige* stridskræfter, forsvarets bygning hviler på, og som de strategiske forsvarsforberedelser på forhånd kan tilrettelægge, så de kan udholde størst muligt tryk fra et angreb der ruller frem. I *8. kapitel Modstandsarter* belyser Clausewitz dette med en tænkt krigsskueplads.

“Lad os nu forestille os en hær med sin krigsskueplads, der skal forsvares. Det kan ske på følgende måder:

1. Hæren angriber fjenden i samme øjeblik, han trænger ind på krigsskuepladsen (...)

---

³⁰ Clausewitz 1986, p. 36.

³¹ Clausewitz 1986, p. 433-434.

2. Hæren indtager en stilling nær grænsen og forholder sig afventende, indtil fjenden viser sig foran stillingen klar til angreb, for så selv at angribe ham (...)

3. Hæren afventer i en sådan stilling ikke blot fjendens beslutning om at ville udkæmpe et slag, dvs. at han viser sig fuldt synlig foran vor stilling, men også det virkelige angreb. (...)

4. Hæren forlægger sin modstand til det indre af landet. Formålet med denne tilbagetrækning er, at modstanderen skal svækkes sådan, at man kan vente, at han enten selv må standse sin fremrykning, eller at han i hvert fald ikke vil have styrke til at overvinde den modstand, vi byder ham ved vejs ende.

Mest enkelt og klart er dette tilfældet, hvis forsvareren, når han går tilbage, lader en eller flere af sine fæstninger bag sig, som angriberen er tvunget til at belejre eller indeslutte. Det er klart, at hans stridskræfter svækkes ved dette, og at forsvareren får mulighed for at angribe dem på ét punkt med stor overmagt.

Men selv om der ikke er sådanne fæstninger, kan forsvareren ved at trække sig tilbage til landets indre efterhånden få den ligevægt og overlegenhed, som han behøver, men som han ikke havde ved grænsen, idet ethvert skridt fremad, de strategiske angreb gør, svækker, dels absolut, dels på grund af den opdeling af styrkerne, der bliver nødvendig.”

“Det er klart, at forsvareren i alle de fire nævnte tilfælde har støtte i terrænet, og ligeledes, at han derved kan opnå aktiv medvirken af sine fæstninger og af folket, og disse elementers virksomhed vil tiltage, hvergang man går fra det ene trin til det andet i forsvaret. Det er navnlig disse ting, der ved det fjerde trin medfører, at den fjendtlige styrke svækkes. Da nu fordelene ved at afvente også tiltager med hvert trin, er det en selvfølge, at disse trin repræsenterer en stadigt stigende effektivitet af forsvaret, og at denne form for krig bliver stærkere og stærkere, jo længere den fjerner sig fra angrebet. (...) Modstandshandlingen må ikke blive svagere, når man går fra trin til trin, den skal blot *holdes hen, udskydes*. Der er virkelig intet fornødtstridigt i, at man kan yde kraftigere modstand i en stærk og hensigtsmæssigt udbygget stilling, og at man kan få et bedre resultat af sit modstød, hvis denne modstand har tappet fjenden for halvdelen af hans styrke. (...)

Vi påstår altså, at med hvert nyt trin i forsvaret øges forsvarerens overvægt, eller rettere modvægt, og altså også modstødet styrke.”³²

Hermed har vi i det store og hele udtømt mulighederne for i *Om Krig* at finde grundlag for det synspunkt, at forsvarskampens overlegenhed er et *alment forhold*, der hører til krigsbegrebets *udgangspunkt* - og *ikke* bare er baseret på regional bundenhed. De praktiske erfaringers ekstension taler stærkt for, at det må forholde sig sådan i den epoke, der dækkes af krigskunstens aktuelle erindringshorisont, men gælder det også under krigens helt andre vilkår i andre eopker, andre statssystemer og andre verdensdele? Clausewitz når ikke at udforme det som en uomgængelig kendsgerning. Det er til gengæld på dette punkt, at Anders Boserup sætter ind, for kampen imod den kolde krigs terrorbalance stillede i slutningen af det tyvende århundrede, af praktiske grunde, igen det samme spørgsmål: er forsvarskamp potentielt den stærkeste kampform, som man kan bygge en robust fred på, eller er det et teknologisk spørgsmål, om det forholder sig sådan? Og altså en farlig illusion at basere et alternativ til terrorbalancen på?

---

³² Clausewitz 1986, p. 445-448.

Fra Clausewitz's umiddelbart ovenfor refererede ræsonnement om, at en fremrykkende styrke selv medvirker til at inddrage og uddybe forsvarets *ikke bevægelige* kræfter i kampen, hidrører den tanke, Anders Boserup gik videre med, nemlig, at det er *angrebet*, der vækker de kræfter til live, som *mobiliserer forsvarets dybde*. Heri ligger der kun en skærpelse af grundpointen i *Om Krig*, ikke det endelige svar - for er dette forhold nu alment eller regionalt bundet? Men den teoretiske skærpelse af Clausewitz's tese gav Anders Boserup mulighed for at stille det intensionale spørgsmål: hvor højt oppe i begrebshierarkiet er denne bestemmelse forankret med nødvendighed? Jo tidligere i specificationsforløbet den fremkommer, desto mere almengyldig er bestemmelsen, - hvis ellers specificationsforløbet lever op til empiriprincippet.

At vi har at gøre med et dialektisk specificationsforløb, der er indrettet bevidst med henblik på at frembringe sine begreber på en sådan måde, at det er muligt på empiriprincippets systematiske vis at gå specificationer efter i sømmene, viser Clausewitz's redegørelse for netop den begrebs-negation, der er afgørende for afprøvningen af spørgsmålet om forsvarskampens overlegenhed. I 7. Bog's 1. kapitel - *Angreb i forhold til forsvar* - formulerer Clausewitz det således:

“Når to begreber danner sande logiske modsætninger, altså bliver hinandens komplementær, så indgår det andet egentlig allerede i det første. Men selv om vore begrænsede åndsevner skulle forhindre os i at overskue begge med ét blik, sådan at vi i det enes totalitet blot gennem modsætningen genfinder det andets totalitet, så vil der dog i hvert fald altid fra det ene kastes et forklarende og i mange tilfælde tilstrækkeligt lys på det andet. Derfor mener vi, at de første kapitler i bogen om forsvar kaster lys nok over angrebet på alle de punkter, de berører. Men det vil ikke uden videre være tilfældet med alle emner. Tankesystemet har aldrig kunnet udtømmes til bunds, og det er derfor naturligt, at på de felter, hvor modsætningen ikke ligger så direkte i begrebets rod som i de første kapitler, kan man ikke umiddelbart udlede dét, man kan sige om angrebet, af dét, der er sagt om forsvaret. Et ændret stade bringer os nærmere til genstanden, og det er derfor naturligt, at man fra dette nærmere stade ser nærmere på dét, man har overskuet i det fjerne. Der vil således ske en komplettering af tankesystemet, hvorved der ikke sjældent kastes nyt lys over forsvaret fra dét, der siges om angrebet.”³³

Forsvar og angreb er med andre ord som hinandens komplementære negationer bestemt allerede i krigsbegrebets rod, dvs. i specificationsforløbets udgangspunkt, dets tredimensionelle begrebskerne: tvekampen. Roden til styrkeforskellen skal med andre ord søges ikke på et senere specificationsstrin (“nærmere genstanden” som Clausewitz formulerer det), men i tvekampens dialektik.

Tvekampens *differentia specifica* er dens polaritet, entydighed og universalitet. Tre dimensioner der specificerer den som en strategisk konfrontation imellem to modstandere. Tvekampen er en konfrontation imellem to subjekters praksis. Imellem deres polære mål og deres komplementære kampformer. Den er med andre ord et subjekt-subjekt forhold. Det er to subjekters praksis, der tørner sammen med det identiske mål med voldelige midler at imødegå modpartens praksis. Med det mål at gøre vold på modpartens evne til at udøve sin praksis. Det kæmpende subjekt bestemmes af sin negation, *modstanderen*, der står overfor det som en fysisk modpart, mod hvilken kun voldelige midler virker, - dvs. som et *objekt*. Dette objekt er tilsvarende selv bestemt som et subjekt, der står overfor *sin* modstander, mod hvilken også kun voldelige midler virker. Som modstandere reflekterer de begge anerkendelsen af den anden som en strategisk modstander ind i bevidstheden om sig selv som et selvbevidst subjekt. Det er

---

³³ Clausewitz 1986, p. 645.

ikke umiddelbart i denne figur muligt at finde bydende grunde til, at det at *afværge* den andens *stød* er en stærkere kampform end det at *angribe* den anden.

Idet tvekampen er en konfrontation imellem to komplementært praksisudøvende subjekter, der står overfor hinanden - *subjekt mod subjekt* - er kampbegrebet en elaboreret udspecification af det rene praksisbegreb, hvor *subjektet* står overfor sit *objekt*. Praksisbegrebets subjekt bestemmes af sin modsætning til objektet. Subjektet kan kun optræde målrettet, hvis det kan behandle omverden som et objekt, der yder en kausal modstand, som gør det muligt for subjektet at benytte objektet som *middel* til at nå sine *mål*. Subjektets *mål-middel* relation er begrebsmæssigt modsat af objektets *årsag-virkning* relation - og i denne deres modsætning *bestemmes* de som det omvendte *af hinanden*. Verden yder i praksis *kausal* modstand, *fordi* der gribes *målrettet* ind i den, ligesom subjektet i praksis handler med *vilje*, fordi objektet lader sig *manipulere* målrettet med. Objektets *modstand* hidrører fra subjektets manipulative *indgriben* i det. Stenen bliver tung, når der løftes på den. Modstand frembringes af manipulativ praksis. Det er *subjektets handling*, der *aktiverer objektets rene modstand*.³⁴

Praksisbegrebets negationsbestemmelser genfindes i den udspecificerede form for praksis, som tvekampsbegrebet er. Karakteristisk for denne udformning af praksisbegrebet er, at objektet ikke kun er subjektets *kausale modstand*, men selv en *subjektiv modstander*. Denne modstanders modpart er på tilsvarende måde ikke blot et kausalt objekt, men også en refleksionsbestemt og derfor selvbevidst modstander. Tvekampen indeholder med andre ord praksisbegrebet og er intensionalt set en videre udarbejdelse af det begreb, der specificerer, hvilken særlig form for praksis tvekampen er.

Forud for krigsteoriens udgangspunkt, *tvekampen*, befinder sig med andre ord et specificationsstrin, der udarbejder det endnu mere almene *praksisbegreb*. Af dette forhold følger flere afgørende opdagelser.

For det første viser *voldsbegrebet* sig at være en videre udarbejdelse af praksisbegrebets *målrettede manipulation med kausaliteten*, der specificerer hvilken form for manipulation voldsbegrebet er. *Vold* er den målrettede manipulation med et subjekt, der får dette til at yde kausal modstand. *Volden* hidrører med andre ord fra angrebet på subjektets vilje, fra forsøget på at knægte denne vilje ved at gøre modstanderen fysisk (dvs. kausalt) værgeløs.

For det andet viser *forsvarsbegrebet* sig at være en videre udarbejdelse af *objektets modstand*, der hidrører fra *subjektets målrettede indgriben i det*, og som specificerer hvilken form for modstand, forsvarsbegrebet er. *Forsvar* er den strategisk refleksive modstand, som mobiliseres af en modstanders angreb på subjektet. Forsvarets modstand hidrører med andre ord fra det voldelige angreb på subjektets mål, der rammer dets potentielle midler og omdanner disse til stridskræfter, som modsvarer angrebets voldelige (dvs. fysiske) anslag. Fra denne intension hidrører begrebet forsvarrets *rene modstand*.

For det tredje viser *strategibegrebet* sig at være en videre udarbejdelse af det praksisudøvende *subjekts teleologi* (mål-middel ræsonnement), der specificerer, hvilken form for teleologi, strategibegrebet er. *Strategi* er selvbevidsthedens refleksive imødegåelse af et modstående subjekts tilsvarende strategi for at imødegå *sin* modstanders strategi med voldelige midler. Den *anerkendende selvbevidsthed* hidrører med andre ord fra de modstående subjekters

---

³⁴ Disse figurer er mere indgående behandlet i bogen *Omkring livsformsanalysens Udvikling*, Højrup 1995. Se endvidere Hegel 1969, p. 402-461.

strategiske konfrontation med hinanden. Kampen smeder de anerkendende og anerkendte subjekters selvbevidsthed.³⁵ Tvekampen er en *anerkendelseskamp* på liv og død. Den er krigsteoriens kamp om anerkendelse som suverænt Subjekt, dvs. *statens* kamp for anerkendelse som medlem af et *statssystem*.

Med disse tre negations-bestemmers dialektiske udspecifikation er det nu muligt vende tilbage til spørgsmålet om, hvor alment gyldig defensivens overlegenhed er. Praksisbegrebets intensionale tilstedeværelse i krigsteoriens specifikationsforløb leverer en dialektik, der ser ud til at være nøglen til styrkeforholdets problematik. Det giver os i hvert fald en nøgle til med nødvendighed at bestemme forsvarskampens og angrebskampens mest almene stridskræfter.

Det er for det første blevet klart, at tvekampens forsvarsbegreb er en udspecifikation af objektets *modstand* i praksisbegrebet. Dette modstandsbebegreb bestemmes af subjektets manipulative indgriben i objektet. Dette forhold videreføres direkte i tvekampen, idet forsvarets *rene modstand* er de stridskræfter, der *aktiveres af angrebets fremrykning*. Det er de stridskræfter på forsvarets side, Clausewitz regner for de *ikke bevægelige* kræfter. Disse styrker kan opbygges, forberedes og lægges strategisk til rette på forhånd (landskabets fysiske topografi og kulturgeografi, befolkningens kampmoral, terrænets ufremkommelighed, fæstningernes placering, forsvarsværkernes modstandsdygtighed, overkommandoens utilgængelighed, forbundsfællernes solidaritet, osv.), men kun angrebet kan mobilisere dem til aktiv modstand ved at ramme og involvere dem ved sin fremrykning. Dette er, hvad Anders Boserup kalder *de bundne styrker*.

Det er for det andet blevet klart, at *de bundne styrker*, som kun kan vækkes til live af et angreb, der ruller frem, af selv samme grund *alene tilhører forsvaret*. Den rene modstands bundne styrker mobiliseres skridt for skridt i takt med angrebets fremrykning og uddybning af sine fremstød. I den forstand svækkes ethvert angreb i takt med, at det ruller frem, som Clausewitz konstaterede. Og det gør det med nødvendighed, fordi dets egen fremrykning som indgribende praksis *selv aktiverer* de nye lag i *den defensive dybde*, som betyder at der fortsat er tale om en kamppraksis og ikke blot om en vilkårlig omstrejfen på fremmed territorium.

Det er for det tredje blevet klart, at tvekampens angrebsbegreb er en udspecifikation af subjektets *manipulative indgriben* i objektet, som denne er bestemt i praksisbegrebet. For at kunne manipulere med objektets modstandskræfter må denne indgriben selv råde over midler, der kan *indvirke* på objektets kausalitet. Subjektet må med andre ord råde over det, Clausewitz kalder *bevægelige kræfter*. Disse kræfter kender vi som den mobile feltarmé, den mobile flåde (skibe eller fly), de langtrækkende missiler og tilsvarende *frit mobiliserbare styrker*, som Anders Boserup benævner dem. I modsætning til de bundne styrker, kan de benyttes til at gribe ind over for en modstander, der endnu blot eksisterer som et potentielt objekt for et angreb.

Det er for det fjerde blevet klart, at *de frit mobiliserbare styrker*, der kan benyttes til overfald på en potentiel modstander, der endnu blot er en mulig genstand for angreb, *besiddes af begge parter i en tvekamp*. Evnen til at gribe ind i det, der fremstår som objekt er et uomgængeligt træk ved et praksisudøvende subjekt. Det gælder derfor uanfægtet af, at dette objekt selv tillige er et selvbevidst subjekt. De frit mobiliserbare styrker tilhører derfor såvel det subjekt, der befinder sig i forsvarsposition, som det subjekt, der er i angrebsposition.

---

³⁵ Hegel, G.W.F. 1970, p. 145-155.

Det bliver derfor som en følge af de fire forudgående teoremer klart, at mens *angrebet råder over een type af stridskræfter*, nemlig de frit mobiliserbare styrker, så råder *forsvaret over to typer af stridskræfter*, nemlig de frit mobiliserbare styrker og de bundne styrker. De bundne styrker kan kun aktiveres af modpartens angreb, men de kan lægges *strategisk* til rette i en på forhånd forberedt *kombination* med de frit mobiliserbare styrker, således at de bestemmer forsvarskampens strategiske *tyngdepunkt* - der igen bestemmer, hvor angrebet må sætte ind, hvis det vil knække forsvarsviljen eller nedkæmpe forsvaret. Forsvarets styrke er med andre ord forankret i den strategiske kombination af de to typer af stridskræfter, som sammen bestemmer det defensive tyngdepunkt, der skriver loven for enhver strategisk angrebskrig. Det betyder, at forsvarets overlegenhed som kampform er en på grund af denne dialektik uomgængelig intensional kendsgerning, som det ikke kan undre, at Clausewitz finder overordentligt, ekstensionalt veldokumenteret. Det betyder samtidig, at denne overlegenhed er et træk, der er lige så alment, nødvendigt og konstitutivt for krigsbegrebet som tvekampen selv.

For krigsteoriens specificationsforløb betyder disse resultater, at tvekampen på andet specificationsstrin nu kan bestemmes som den for selvbevidstheden grundlæggende kamp om anerkendelse, hvor alle midler kastes ind, fordi statens eksistens er på spil og forsvarskampen (endnu) ikke er angrebskampen overlegen. Derfor er vekselvirkningernes eskalatoriske processer virksomme. Dette er den *eksplosive krig*.

Denne krigsform ophæves i *pausen* af forsvarskampens overlegenhed over angrebskampen. Der er netop tale om et pausebegreb, fordi krigen nok er ophævet, men derfor også bevaret som en *virtuel krig*, der fordrer forsvarets overlegenhed opretholdt for ikke igen at bryde ud i eksplosiv krig. Den virtuelle krig er forudsætningen og grundlaget for *statssystemets* intension og eksistens, fordi den betinger den *fissionsproces*, der betyder, at kampen om anerkendelse som selvbevidst statssubjekt, vedvarende - omend hele tiden på nye måder betinget af dialektikken imellem forsvarskampens og angrebskampens styrkeforhold og tyngdepunkter - *splitter ud* i et *univers af stater*, der kan betragtes som effekter af deres egen kamp for anerkendelse.

I ly af pausen dukker endelig Clausewitz's begreb *den mådeholdne krig* op som et fjerde specificationsstrin. Det hidrører fra, at når den eksistentielle kamp om anerkendelse er låst fast i pausen, således at det ingen mening giver at lade krigsførsel eskalere til en eksplosiv krig, bliver det muligt at føre begrænsede krige om mindre konfliktspørgsmål og politiske formål. Disse mådeholdne krige får hverken tilført eskalationens mange midler eller opgaver i forbindelse med politiske formål, der stiller spørgsmål ved staternes eksistens som anerkendte medlemmer af statssystemet.

Survival of the superior defense

Med krigsbegrebets dialektik er det godtgjort, at der er et svar på det spørgsmål, Hegels dialektik lod stå åbent, nemlig spørgsmålet om hvilke træk der med nødvendighed ophæver kampen om anerkendelse i systemer af gensidig anerkendelse. Det krigsvidenskabelige værksted viser, at det er defensivens overlegenhed, der ophæver kampen, hvilket betyder, at det *selvforsvarende subjekt* er det kulturteoretiske specificationsforløbs først specificerede, selvbevidste subjektbegreb. Dette subjekts intension indebærer en strategisk kombination af frit mobiliserbare og bundne styrker, hvis tyngdepunkt er naboernes angrebsevne overlegen.

Derfor er det kulturteoretisk set første subjekt ikke personen eller familien, men det kollektive Subjekt, der kan oppebære disse træk som en selvforsvarende politisk enhed. Dette er *statsbegrebets* første bestemmelse. Udfra en fissionsteoretisk betragtning er staten derfor det kulturvidenskabelige Subjekt i en verden konstitueret af *survival of the superior defense*.

Dette Subjekts *differentia specificia* er med andre ord dets selvbevidste suverænitetensarbejde, dvs. dets strategiske organisering af frit mobiliserbare og bundne styrker i et defensivt tyngdepunkt, hvormed det er i stand at afkræve andre stater *deres* anerkendelse af Subjektets suverænitet som en selvstændig *vilje* i verden. Fra denne selvbestemmelse *vis a vis* statssystemets andre Subjekter er det muligt at udlede statsbegrebets tre mest almene træk.

For det første fordrer kampen om anerkendelse, at staten i sin strategiske konfrontation med andre Subjekter kan optræde som *een vilje*. At føre en krig, at organisere en forsvarsstrategi, at kombinere sine styrker i et defensivt tyngdepunkt fordrer en politisk vilje, og dennes evne til at sætte de nødvendige mål for den strategiske praksis. *Politiske processer*, der gør det muligt at frembringe Subjektets strategiske *vilje*, er med andre ord statsbegrebets første bestemmelse. Politiske strukturer af principielt forskellig art - fra ældsteråd til parlamentarisme - har gennem kulturhistorien formet de processer, gennem hvilke den enkelte stat har frembragt sin strategiske vilje.

For det andet fordrer evnen til at forsvare sig, at Subjektet besidder ikke blot viljen, men også de frit mobiliserbare og de bundne styrker, der er nødvendige for at kunne yde *fysisk modstand*, når viljen udfordres. Det er ved at være i stand til at forhindre modstanderen i at kunne gøre viljen værgeløs, at Subjektet i sidste instans kan afkræve andre stater *deres* anerkendelse af Subjektets suverænitetsdomæne. *Økonomiske processer*, der gør det muligt at producere og reproducere de *materielle midler*, som opretholdelsen af de frit mobiliserbare og de bundne styrker fordrer, er med andre ord statsbegrebets anden bestemmelse. Produktionsmåder af lige så principielt forskellig art som de typer af styrker, der kræves af de strategisk forskellige forsvarsformer, har gennem kulturhistorien frembragt statssubjektets materielle midler.

For det tredje fordrer en målrettet anvendelse af de materielle midler i overensstemmelse med Subjektets vilje en *interpellation af afhængige subjekter* i statens indre, der er istand til af produktionen at frembringe, mobilisere og aktivere de for suverænitetensarbejdet nødvendige styrker. *Ideologiske processer*, der gør det muligt at konstituere denne subjektivitet, dvs. at anerkende, danne og uddanne de typer af afhængige subjekter, der fordres af forsvarsformen og dens produktionsmåder, samt at forsyne dem med de nødvendige mulighedsbetingelser, er med andre ord statsbegrebets tredje bestemmelse. Riter, kult, etik, retskultur, undervisning, religion, patriakalisme, nationalitet, patriotisme, kommunisme, liberalisme etc. har gennem kulturhistorien interPELLeret de subjekter i Subjektet, som gør, at vi kan tale om staten som et *kollektivt Subjekt*.

Politik, økonomi og ideologi er med andre ord tre komplementære sider af det selvbevidste, kollektive Subjekt, der smedes i kampen om anerkendelse. Fra at ville udlede dem af menneskets medfødte anlæg gør Subjekt-begrebet det muligt at se dem som komplementære sider af den selvbevidste subjektivitet, dvs. af den *statsdannelse*, der løbende finder sted i anerkendelseskampens eksplosive, virtuelle og mådeholdne former for strategisk udveksling i statssystemet.

I statssystemets empiriske realisering skaber den mulige sameksistens af forskellige

forsvarsformer, geografiske forhold og tilgængelig teknologi det miljø, hvori staterne forsøger at overleve som anerkendte Subjekter. Den strategiske konfrontations vedvarende dialektik af stød og modstød danner tyngdepunkter, hvorpå staterne baserer og udvikler deres indbyrdes suverænitetssarbejde. I deres stadige bestræbelser på at udvikle evnen til at møde udfordringerne fra dette miljø og at foregribe fremtidige udfordringer tvinger de hinanden til at følge hinandens eksempel eller til at forny sig på andre måder, der muliggør dette. I perioder, hvor særlige forsvarsformer er i stand til at oppebære og vedligeholde en pause i krigen, kan de tilsvarende forskellige statsformer sameksistere på fredelig vis, i andre tilfælde kan de ikke opretholde den fornødne gensidige defensive overlegenhed og de stater, hvis forsvarsevne er for svag, må enten forny deres overlevelsesstrategi eller opgive at forsvare deres evne til at udelukke de andres vilje fra deres tidligere suverænitetsdomæne. Uendelige mængder af stater er gennem historien blevet fejlet ud af de mest forskelligartede statssystemer og erstattet af nye. I den forstand er statssystemernes kulturhistorie en diskontinueret proces. Statssystemer kan overleve i en statisk eller dynamisk ligevægt (af asymmetriske styrkeforhold) gennem kortere eller længere perioder, vil altid være heterogene og svært afgrænselige i både tid og rum.

Statssystemets fissionsteoretiske miljø af *survival of the superior defense* kan i dette perspektiv anskues som et univers af *statsdannelsesprocesser*. I krigens strategiske udvekslinger af stød og modstød imellem de kæmpende parter, i dialektikken mellem tyngdepunkter og i den strategiske konfrontations dannelsesprocesser skabes nye midler af den modstand, der i praksis tårner sig op overfor de aktive stridskræfter. Kampen om anerkendelse smeder indre, statsdannende processer, som former nye selvforsvarende statssubjekter. I dette fissionssteoretiske miljø af kampe om anerkendelse, af kampenes ophævelse i prekære pauser af virtuel krig og aafderes genoplussen som eksplosiv eller mådeholden krigsførsel finder vi *dannelsesbegrebets* både kulturhistoriske baggrund og teoretiske mulighedsbetingelser. Videnskabeligt set er et sådant statssystem med andre ord ikke en fusion af på forhånd givne stater, men en totalitet af selvoverskridende, statsdannende fissionsprocesser. De processer hvori ånden, subjektiviteten og selvbevidstheden dannes og omdannes i een sand uendelighed af endelige og forgængelige former. I modsætning til de moderne realisters og historiske sociologers statsdarwinistiske forestillinger om, at vi har at gøre med en verden hvor de stærkeste overlever, peger den egentlige krigsvidenskab på, at det er langt bedre funderet at betragte *kampen om* (den selvbevidste viljes) *anerkendelse og forsvarets overlegenhed* som kulturhistoriens grundlag.

Hvilke stater, det er, der formår at forsvare deres anerkendelse, afhænger af de strategiske relationer i det specifikke statssystem, dvs. af tyngdepunktets strukturering i de herskende former for forsvarskamp og angrebskamp. Tyngdepunktsbegrebet er her af afgørende betydning, fordi tyngdepunkter er *diskrete* i modsætning til *kontinuerte*. De er strukturerede på bestemte måder, der afhænger af den anvendte *kampstrategi*. En strategi er en målrettet anvendelse af stridskræfter, der er organiseret på en bestemt måde for at koncentrere kræfterne i et enkelt punkt, der giver størst virkning - hvorfor strategien udelukker en række andre måder at organisere sine stridskræfter på. En forsvarsstrategi er således ikke en amorf masse af abstrakte "styrker", der fordeles jævnt ud over alle de fronter, hvor der forekommer angreb imod suverænitetsdomænet. Den er tværtimod en kohærent plan for styrkekoncentration, der betyder, at en angriber er nød til at ramme forsvarets tyngdepunkt, for at gøre det værgeløst. Et strategisk forsvar kan f.eks. være tilrettelagt med henblik på *reaching out without being reached* (flådemagternes klassiske strategi), på *koncentreret forsvar af befæstede stillinger*, på *fremskudt forsvar ved grænsen* eller på *spredt forsvar i dybden* (der er klassiske landmagtsstrategier), for blot at nævne nogle få, velkendte og principielt forskellige, der lader sig specificere som *distinkte kampformer*.

Strategier er med andre ord altid *diskrete*, ligesom tyngdepunkter og vekselvirkningen imellem tyngdepunkter i en opblussende krig er det. Det betyder, at der bag en strategi må ligge en *specificeret forsvarsform*, som muliggør netop denne strategis diskrete form. Idet stater er selvforsvarende Subjekter, må de baseres på *bestemte* forsvarsformer, som det er muligt at udforske teoretisk og specificere begrebslogisk. Fissionsteorien indebærer derfor en *statsformsteori*, som udforsker de politiske, ideologiske og økonomiske strukturtræk i staternes indre, som er de nødvendige mulighedsbetingelser for forskellige, diskret strukturerede forsvarsformer. Derved får livsformernes mulighedsbetingelser en anden forankring, end de har i et samfundsformationsbegreb, der udelukkende er specificeret med udgangspunkt i en artikulation af produktionsmådebegreber.

I sammentrængt form kunne statens selvbestemmelse vis a vis andre stater beskrives således: En duelig stat er kendetegnet ved at indebære en forsvarsform, der gør det muligt at forsvare et suverænitetsdomæne, hvis karakter og omfang gør det muligt at reproducere de livsformer, som er nødvendige for den påkrævede forsvarsform. En konkret stat er kendetegnet ved at artikulere træk fra de forsvarsformer, som statens geostrategiske placering i det specifikke statssystem indebærer som nødvendige for statens evne til fortsat at afkræve de andre stater anerkendelse af det suverænitetsdomæne, som gør de livsformer mulige, der er nødvendige for at oppebære den påkrævede artikulation af forsvarsformer.

Den skitserede rekonstruktion af det krigsvidenskabelige specificationsforløb kan med andre ord bidrage til løsningen af et punkt i den hegelske kulturteori, der åbner mulighed for at udvikle en fissionsteoretisk, kulturvidenskabelig udviklingslære, baseret på *survival of the superior defense*.

Litteratur:

Clausewitz, Carl von, 1986: *Om Krig I-III*. Oversat og redigeret af Nils Berg. Rhodos, København.

Hegel, G.W.F. 1970: *Wissenschaft der Logik II*. Suhrkamp, Frankfurt am Main.

Hegel, G.W.F. 1970: *Phänomenologie des Geistes*. Suhrkamp, Frankfurt am Main.

Højrup, Thomas, 1995: *Stats- og livsformer I. Omkring livsformsanalysens Udvikling*. Museum Tusulanums Forlag, København.

Kant, Immanuel, 1993: *Oplysning, historie, fremskridt*. Slagmark, Århus.

Stoklund, Bjarne, 2000: *Danish ethnology*. I festskriftet til Konrad Köstlin. Forlag (?) Wien.

Noter:

---

¹Dette kapitel findes ikke.